

Gergely Erzsébet-Emese Ki olvas ma (még) az iskolában¹?

A nemzetközi PISA mérések egyértelmű összefüggést mutattak ki a szövegértés és az olvasás között. De ki olvas ma még az iskolában? Olvas-e még valaki? Mennyit? Akik olvasnak, azok milyen társadalmi jellemzőkkel bírnak? Hát azok, akik nem olvasnak? Egy erdélyi diákokra reprezentatív mérés alapján keressük ezekre a kérdésekre a választ, megvizsgálva, hogy a település típusa, a nem, a szülők iskolai végzettsége hogyan hat az olvasásra, az olvasás nyelvére. Arra is kíváncsiak vagyunk, hogy a nyelvi környezet befolyásolja-e az olvasás mennyiségét vagy azt, hogy milyen nyelven olvasnak a diákok.

A kulturális tőke és az iskolai teljesítmény közötti összefüggéseket már régóta vizsgálja a szakirodalom. Sok szó esett az iskolai előmenetelben a kulturális javakhoz való hozzáférés hozzájárulásáról, ennek a család társadalmi-gazdasági helyzetével való összefüggéseiről.

Ezen belül a nemzetközi iskolai szövegértési mérések mutattak rá egyértelműen a szövegértési készségek, képességek és az olvasás közötti szoros kapcsolatra, így a szövegértési mérések alkalmával az olvasási szokásokra is rákérdeznek az iskolai teljesítményre vonatkozó kutatások (IEA–PIRLS², PISA).

Az olvasás azért is érdekes mutatója a kulturális tőkének, mert viszonylag elérhető az iskolások számára: nem településfüggő mint pl. a színház, az opera, a múzeum stb., és noha a könyvek hozzáférhetősége a piacon anyagi akadályokba ütközik, az iskolai könyvtár, a települési könyvtárak, újabban az internet révén inkább hozzáférhető (tudjuk, hogy egy községi iskolai könyvtár nem vetekszik egy nagyvárosi könyvtárával, hogy az internet sem abszolút minden településen hozzáférhető, mégis, kisebb társadalmi távolságra vannak a fiataloktól, mint más kulturális javak).

Kérdés azonban, hogy az olvasási szokások milyen mértékben egyéni döntések következményei, illetve beszélhetünk-e az olvasási szokások kapcsán társadalmi meghatározottságról.

Az IEA³ PIRLS vizsgálatok a tízéves (negyedik osztályos) tanulók olvasási képességeit öt-évente mérő nemzetközi vizsgálat. Ugyanakkor a vizsgálat kiterjedt a tanulók attitűdjeinek és motivációjának a vizsgálatára is, az otthoni környezetre és annak a teljesítményre gyakorolt hatására, az iskolai környezet vizsgálatára, továbbá a tanítók/tanárok és a tanítás-tanulás folyamatának vizsgálatára is. A magyarországi jelentés szerint a magyarországi tanulók elég jól szerepeltek 2011-ben. A romániai diákok eredményei szignifikánsan gyengébbek a magyarországi diákokéhoz képest. Pontszámok szerint közelítve meg az eredményeket, 32 ország eredményei

1 Jelen tanulmány adatainak egy része megjelent egy korábbi kötetben (Gergely 2012)

2 PIRLS – Progress in International Reading Literacy Study

3 IEA – International Association for the Evaluation of Educational Achievement

haladták meg a PIRLS 500-as átlagát (köztük Magyarország is), míg Románia teljesítménye átlagos.

A PIRLS 2011 eredményei szerint nemzetközi szinten a lányok jobbak a szövegértésben, mint a fiúk (a lányok átlagosan 520 pontot értek el, míg a fiúk 504-et). Magyarországon a fiúk és a lányok által elért pontszámok közti különbség megegyezik a nemzetközi különbséggel (15 pont), ám mind a fiúk, mind a lányok eredményei jobbak a nemzetközi átlagnál; Romániában 14 pont a fiúk és lányok közötti különbség. Ugyanakkor a nemek szerint elért eredmények arra mutatnak rá, hogy a nemek szerinti különbség és az adott ország által elért átlag között nincs összefüggés – a nemek szerinti kisebb vagy nagyobb különbség nem eredményez automatikusan jobb vagy rosszabb országos átlagot.

A PISA vizsgálatok a 15 éves tanulók képességeit mérik háromévenként három műveltség-területen: szövegértés, természettudományok és matematika, ugyanakkor tekintettel van a társadalmi-gazdasági háttérre is. A vizsgálatot eleve úgy tervezték, hogy nemcsak az egyes országok által elért eredmények, hanem a különböző oktatási rendszerek összehasonlítását is tegye lehetővé adott szempontok mentén, ugyanakkor követni lehessen az időben kirajzolódó változásokat, trendeket is.

A 2009-es PISA szövegértés-mérés arra mutatott rá, hogy Magyarország felzárkózott az OECD átlagtól szignifikánsan nem különböző országok csoportjába (494 pont a szövegértési átlaga, ami pl. az Európai Unión belül azt jelenti, hogy csak 3 ország tartozik a Magyarországnál szignifikánsan jobb eredménnyel rendelkező országok csoportjába, a Kárpát-medencében pedig Magyarország az egyetlen, amely az OECD átlaggal egyenértékű szövegértés eredményt ért el). Ugyanakkor Románia a 2009-es PISA mérésen a szövegértés területén 424 pontot ért el, ami az OECD-átlagnál statisztikailag szignifikánsan alacsonyabb.

A PISA mérésekben is szövegértésben jobbnak bizonyulnak a lányok, mint a fiúk, a különbség 39 pont, ami egy iskolaévnyi fejlődésnek felel meg. Az egyes országokat tekintve, a lányok valamennyi országban jobb eredményeket érnek el, mint a fiúk, országonként inkább a különbség mértéke változó. Ebben a tekintetben Románia azon országok közé tartozik, amelyekben a fiúk és lányok közti különbség nőtt, ami a fiúk gyengébb teljesítményének tudható be az előző mérési ciklushoz képest.

A vizsgálat minden országában szignifikáns összefüggés tapasztalható az olvasás és a szövegértésben elért eredmények között. Magyarországon az olvasni szerető és nem szerető diákok között 107 pont különbség van a teljesítményben, azaz egy olvasni szerető diák annyival jobb eredményt ér el szövegértésben, mintha 3 évvel az olvasni nem szerető diákok fölött járna iskolába (a PISA osztályozás szerint egy iskolaév 39 pont különbséget jelent).

A PISA 2009 emellett arra is rámutatott, hogy az olvasásra szánt idő hatással van az elért eredményekre, ám egy bizonyos ponton túl, már nincs hozadéka pl. a szépirodalom olvasásának, hanem a mennyiség mellett az olvasott szövegek változatossága eredményez jobb szövegértési teljesítményt (a képregény az egyetlen szövegtípus, ami negatívan hat a szövegértésre). Ugyanakkor a magyarországi adatok tükrében nagyobb a hozadéka annak, ha valaki naponta olvas (még ha keveset is), mint ha az olvasási időt növelve egyhuzamban többet olvas, de rendszertelenül. Romániában a 15 éves diákok az OECD átlagnál nem szignifikánsan kevesebb szépirodalmat, és az OECD átlagnál szignifikánsan kevesebb képregényt olvasnak.

A nemzetközi vizsgálatok keretében készített országos jelentésekbe rendszerint nem kerülnek be a magyar kisebbségi diákok eredményei. Romániában pl. az országos jelentésbe csak az országos átlagok kerülnek be, így külön a magyar nyelven tanuló diákok adatai nincsenek feldolgozva, másrészt meg a magyarul tanuló diákok néha alulreprezentáltak az országos mintában.

A KUTATÁS EMPIRIKUS ADATAI

A dr. Pletl Rita által vezetett kutatássorozat a romániai magyar iskolahálózatban tanuló diákok anyanyelvi tudásszintjét méri (Pletl, 2012). Jelen tanulmányban a 2009–2010-es tanévben lebonyolított olvasási-szövegértési vizsgálatra építünk elsősorban, de használjuk a 2006-os vizsgálat adatait is, amely az írásbeli kommunikációs készségekre fókuszált. A kutatássorozat nem terjed ki a románul tanuló magyar nemzetiségű diákokra, akik fakultatívan tanulnak valamilyen formában magyarul.

Az iskolák kisorsolásában mindkét esetben tekintettel voltunk arra, hogy a kisorsolt iskolák legyenek reprezentatívak a régiók (a magyar lakosság aránya szerint az egyes megyékben szórvány régió, átmeneti régió és a tömb kategóriával dolgoztunk, figyelembe véve a magyar vagy magyar tagozattal rendelkező iskolák számát a térségben), a településtípus (községi illetve városi iskolák), valamint az iskola típusa szerint. Mindkét mérésben egy-egy évfolyam vett részt mind a három oktatási ciklusból (egy az elemiből, egy az általános iskolából, egy a líceumból).

A feladatsorokat mindkét alkalommal rövid kérdőív kísérte, amely a tanulók társadalmi háttérére kérdezett rá. Ennek köszönhetően lehet vizsgálni a teljesítmény és a társadalmi háttér összefüggéseit.

Az olvasási és szövegértési mérésben összesen 2350 tanuló vett részt, ebből 792 harmadikos, 812 hetedik és 746 pedig tizenegyedik. Ebből a hetedikesek és a tizenegyedikesek adatait dolgozzuk fel.

A mérés feladatsora a szövegértési képességekre fókuszált; a kiválasztott szövegtípusok és a hozzájuk kapcsolódó feladatsor elvégzése olyan gondolkodási műveleteket feltételezett, amelyeket az utóbbi években a nemzetközi mérések feladatsorai megkívántak.

Jelen tanulmányban azonban az olvasási szokásokat, valamint az olvasást befolyásoló környezeti tényezőket vizsgáljuk. Konkrétan arra vagyunk kíváncsiak, hogy a tanulók olvasási szokásai milyen összefüggéseket mutatnak olyan klasszikusnak mondható szocio-demográfiai mutatókkal, amelyek a nemzetközi mérésekben leginkább szembeűntek (tágabb értelemben tehát a nemzetközi trendeknek a romániai magyar diákok olvasásában való érvényesűlését), illetve az erdélyi magyar diákok kisebbségi léthelyzetéből fakadó néhány olvasási sajátosságát is vizsgáljuk, mint például az olvasás nyelve, vagy a nyelvi környezet hatása az olvasásra.

A kutatásban az olvasás mennyiségére (hány könyvet olvasott az elműlt egy évben) és az olvasás nyelvére kérdeztünk rá. Mivel az olvasás mennyiségére vonatkozó kérdésre adott válaszokat nem ellenőriztük, a konkrét számokat fenntartással kezeljük, hiszen a diákok szépihettek válaszaikban ezeken. Mégis relevánsnak tekintjük a válaszokat két okból is: egyrészt az olvasott könyvek száma következetesen szignifikáns összefűggést mutatott a szövegértési eredményekkel (a jelen és a 2006-os mérésben egyaránt szignifikáns volt az összefűgés az elűrt

pontszámok és az olvasott könyvek száma között), másrészt pedig nem gondoljuk, hogy egyes iskolák, megyék vagy régiók diákjai jobban torzítanak a válaszokon, mint mások, így a kirajzolódó tendenciákat érvényesnek tekintjük.

És akkor lássuk, mit mondanak az adatok:

Előbb azt nézzük meg, mennyit olvasnak a diákok egy év alatt, ebből mennyit románul és mennyit magyarul, majd azt vizsgáljuk, hogy a mikrokörnyezetben beszélt nyelv milyen mértékben befolyásolja az olvasás nyelvét, esetleg mennyiségét.

Hetedik osztályban a diákok átlagosan 7 könyvet⁴ olvasnak magyarul egy év alatt, románul pedig nem egészen kettőt, évente tehát 8–9 könyv az átlag. Hogy árnyalni tudjuk az országos átlagokat megvizsgáljuk régióként⁵ is ezen számok alakulását: így azt tapasztaljuk, hogy a szórványban olvasnak a legkevesebbet a diákok (lásd 1-es számú táblázat).

A tömbben és az átmeneti régióban mennyiségileg szinte ugyanannyit olvasnak a hetedikesek, az olvasási nyelv mutat eltérést: a tömbben valamivel többet olvasnak a diákok magyarul, és kevesebbet románul, mint az átmeneti régióban tanuló diákok. A kvartilis értékek alapján a hetedikesek egynegyede évente 3 vagy annál kevesebb könyvet, a diákok fele 6 vagy annál kevesebb könyvet olvas, és tulajdonképpen egynegyede tekinthető rendszeres olvasónak.

Ez az arány nagyjából megmarad tizenegyedik osztályban is: a tizenegyedikesek egynegyede olvas havonta egynél több könyvet, a fele nem tekinthető rendszeres olvasónak.

1. táblázat *Magyarul és románul olvasott könyvek száma régiók szerint – VII. osztály*

Régió	Magyarul olvasott könyvek	Románul olvasott könyvek
Tömb	8,21	1,25
Átmenet	6,10	2,58
Szórvány	4,15	1,67

$p < 0,01$

A régió, illetve a magyarul és románul olvasott könyvek száma szignifikáns összefüggést mutat. Egyértelmű, hogy minden régióban többet olvasnak magyarul a hetedikesek, mint románul, ugyanakkor mind a magyarul, mind a románul olvasott könyvek számában eltérések mutatkoznak.

Magyarul legtöbbit a tömbben olvasnak a hetedikesek (valamivel több mint 8 könyv egy év alatt), legkevesebbet pedig a szórványban (alig több mint 4 könyv egy év alatt, ami a fele a tömbben élő kortásaik által magyarul olvasott könyvek számának). Az átmeneti régióban a magyarul olvasott könyvek száma köztes értéket ér el (6 magyar nyelvű könyv egy év alatt).

Románul legtöbbit az átmeneti régióban olvasnak a diákok (két és fél könyv egy év alatt), a szórványban illetve a tömbben élő társaik ennél egy könyvvel kevesebbet olvastak. Azt mond-

4 Az olvasott könyvek számában nem különül el a szépirodalom és a ponyvairadalom

5 A kutatásban három régiót különítettünk el: a szórványt (azokat a megyéket soroltuk ide, ahol a magyarság számaránya 20% alatt van), az átmeneti régiót (20–40%), és a tömböt (ahol a magyar lakosság aránya meghaladja a 40%-t).

hatjuk, hogy a domináns egynyelvű környezet nem kedvez a román nyelvű könyvek olvasásának (a domináns román környezetben nagyjából ugyanannyit olvastak a diákok, mint a domináns magyar nyelvű környezetben), a leginkább a kétnyelvű környezet ösztönzi a román nyelvű könyvek olvasását.

Érdekes továbbá, hogy a szórványban mennyiségileg is kevesebbet olvasnak a diákok, mint a másik két régióban, a régió tehát nemcsak az olvasás nyelvére, hanem a mennyiségére is hat.

2. táblázat. *Magyarul és románul olvasott könyvek száma régiók szerint – XI. osztály*

Régió	Magyarul olvasott könyvek	Románul olvasott könyvek
Tömb	6,70	2,13
Átmenet	7,89	1,92
Szórvány	5,07	3,65

$p < 0,01$

Tizenegyedik osztályban a régió és a magyarul olvasott könyvek száma között nem szignifikáns az összefüggés, ám a románul olvasott könyvek számának esetében igen. A tömbben és az átmeneti régióban élő tizenegyedikesek többnyire két könyvet olvasnak egy év alatt románul, míg a szórványban élők ennek másfélszeresét, azaz három és fél könyvet. A magyarul tanuló tizenegyedikesek tehát a domináns román nyelvű környezetben olvasnak a legtöbbet románul.

A 2006-os felméréshez viszonyítva megállapíthatjuk, hogy mennyiségi szempontból a líceumban nem változtak jelentősen az olvasási szokások. Ám miközben 2006-ban azt tapasztaltuk, hogy a líceumban többet olvasnak a diákok, mint az általános iskolában, addig itt az látható, hogy a tizenegyedikes diákok nagyjából ugyanannyit olvasnak, mint a hetedikesek. Mennyiségileg nincs látványos fejlődés.

A mikrokörnyezetben beszélt nyelvet a családban, a baráti körben, a rokonokkal, illetve a szomszédokkal való kommunikálás nyelvének szempontjából vizsgáltuk.

Az egyszerű eloszlások azt mutatják, hogy elsősorban azok a diákok tanulnak magyarul az iskolában, akiknek túlnyomó többsége magyar családból származik (90% fölött van azok aránya, akik kizárólag csak magyarul beszélnek otthon mind VII., mind XI. osztályban). A hetedikesek 3,4 %-a illetve a tizenegyedikesek 6%-a válaszolta, hogy otthon magyarul is, románul is beszélnek egymással a családtagok. A családban csak románul beszélők aránya igen alacsony a magyarul tanuló diákok körében: kevesebb, mint 1% (ez annyira alacsony esetszámot jelent, hogy nem tekinthetjük reprezentatívnak, emiatt nem is vonunk le következtetéseket a román családból származó, de magyarul tanuló diákokra nézve).

A tágabb családban már kicsit nagyobb arányban jellemző a kétnyelvűség, de még mindig a magyar egynyelvűség dominál: a diákok négyötöde beszél rokonaival kizárólag csak magyarul. Rokonaival a diákok 15–20%-a beszél két nyelven, a barátokkal és a szomszédokkal pedig a hetedikesek közel egyharmada, a tizenegyedikeseknek meg 40%-a használja mind a magyar, mind a román nyelvet. A magyarul tanuló diákok mindössze 2–3%-a beszél kizárólag csak román nyelven a barátaival, rokonaival, ugyanakkor ez a szám megnövekszik a szomszédokkal való kommunikáció esetében 10–11 %-ra.

Régiók szerint vizsgálva a jelenséget, azt tapasztaljuk, hogy a román nyelv használata a szórványtól a tömb fele egyre kisebb mértékben jellemző, mind a kétnyelvűség egyik nyelveként, mind pedig kizárólagos kommunikációs nyelveként.

3. táblázat. *A mikrokörnyezetben beszélt nyelv és az olvasott könyvek száma – VII. osztály*

Mikrokörnyezet	Nyelvi környezet	Magyarul olvasott könyvek száma	Románul olvasott könyvek száma
Család	Egynyelvű magyar	6,89	1,80
	Kétnyelvű vagy román	4,36	1,50
Baráti kör	Egynyelvű magyar	7,19	1,29
	Kétnyelvű vagy román	6,10	2,68
Rokonság	Egynyelvű magyar	6,93	1,74
	Kétnyelvű vagy román	6,19	2
Szomszédság	Egynyelvű magyar	6,95	1,32
	Kétnyelvű vagy román	6,57	2,50

A mindennapi kommunikáció nyelve és az olvasás közötti összefüggéseket vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy összefüggés van a magánélet különböző szinterein zajló kommunikáció nyelve és az olvasási szokások között. Az egynyelvű magyar környezetben kicsit többet olvasnak a diákok magyarul, és kevesebbet románul, mint az olyan közegben, ahol a mindennapok része a román nyelv is.

A szűkebb és tágabb családban zajló kommunikáció nyelve nem mutat szignifikáns összefüggést sem a magyarul, sem a románul olvasott könyvek számával.

A baráti kör nyelve már fontosabbnak bizonyul: mind a magyarul, mind a románul olvasott könyvekkel szignifikáns összefüggést mutat: legtöbbször magyarul azok a hetedikesek olvasnak, akiknek egynyelvű magyar baráti köre van (7,19 magyar nyelvű könyv egy év alatt), míg azok, akiknek a baráti körében románul is zajlik a kommunikáció, egy könyvvel kevesebbet olvasnak magyarul évente. Ugyanakkor a románul olvasott könyvekre ez fordítottan igaz: az egynyelvű magyar baráti körrel rendelkezők szinte másfél könyvvel olvasnak kevesebbet (1,29 román nyelvű könyv egy év alatt), mint a kétnyelvű vagy tiszta román környezetben élők (2,68 román nyelvű könyv egy év alatt).

A szomszédság nyelve sem szignifikáns a magyarul olvasott könyvek számára, ám a románul olvasottakra igen. Az egynyelvű magyar szomszédokkal körülvett hetedikesek valamivel többet, mint egy könyvet olvasnak románul egy év alatt (1,32 románul olvasott könyv), míg azok a társaik, akik a szomszédokkal románul is beszélnek, ennek szinte a dupláját olvassák (2,5 románul olvasott könyv) egy év alatt.

A hetedikesek magyar nyelvű olvasását tehát nem befolyásolja jelentősen, hogy a környezetükben csak magyarul, vagy kétnyelven zajlik a kommunikáció. Ez inkább a román nyelvű könyvek olvasására hat – ahol a román nyelv is jelen van a baráti körben vagy a szomszédságban, ott többnyire a kétszeresét olvassák a gyerekek annak, amit a kizárólag magyar környezetben élő társaik.

4. táblázat *A mikrokörnyezetben beszélt nyelv és az olvasott könyvek száma – XI. osztály*

Mikrokörnyezet	Nyelvi környezet	Magyarul olvasott könyvek száma	Románul olvasott könyvek száma
Család	Egynyelvű magyar	7,06	2
	Kétnyelvű vagy román	6,41	3,6
Baráti kör	Egynyelvű magyar	8,38	1,82
	Kétnyelvű vagy román	5,33	2,67
Rokonság	Egynyelvű magyar	7,23	1,97
	Kétnyelvű vagy román	6,19	2,67
Szomszédság	Egynyelvű magyar	7,39	1,79
	Kétnyelvű vagy román	6,59	2,63

A tizenegyedikesekek esetében is az egynyelvű magyar környezet egyértelműen kedvez a magyarul olvasott könyvek számának: legtöbbit a magyar egynyelvű környezetben élők olvasnak magyarul, és úgy tűnik, a baráti kör ebben külön hangsúlyos szerepet kap.

Mind a szűk, mind a tág családra vonatkozóan elmondhatjuk, hogy a kommunikáció nyelve nem mutat szignifikáns összefüggést a magyarul olvasott könyvek számával, ám a románul olvasott könyvek számával igen: a vegyes házasságból származó gyerekek szinte kétszer annyit olvasnak románul, mint a tiszta magyar családokból származók.

Ebben az életkorban megnő a kortárs csoport szerepe a tanulók életében, így a baráti kör gyakorolja a legnagyobb hatást: a baráti körben használt nyelv szignifikáns összefüggést mutat mind a magyarul, mind a románul olvasott könyvek számával. Ugyanakkor a magyarul olvasott könyvek esetében itt találjuk a legnagyobb és legkisebb értéket is – legtöbbit a csak magyar barátokkal rendelkező diákok olvasnak magyarul (8,38 könyv egy év alatt), legkevesebbet pedig a főleg román baráti körrel rendelkezők (5,33 könyv egy év alatt). A románul olvasott könyvek esetében az egynyelvű, magyar baráti körrel rendelkező diákok szinte egy könyvvel kevesebbet olvasnak évente (1,82 románul olvasott könyv), mint a kétnyelvű baráti körrel rendelkezők (2,67 románul olvasott könyv egy év alatt).

A szomszédság esetében a nyelvi környezet nem mutat szignifikáns összefüggést a magyarul olvasott könyvekkel, a románul olvasottakkal azonban igen. Akárcsak az előzőekben a román nyelv jelenléte a szomszédokkal való kommunikációban több románul olvasott könyvvel jár együtt (1,79 könyv tiszta magyar környezetben, és 2,63 románul olvasott könyv kétnyelvű vagy tiszta román nyelvi környezetben).

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a magyarul tanuló diákok minden közegben többet olvasnak magyarul, mint románul – az eltérések inkább abból adódnak, hogy mennyivel többet. Ugyanakkor, ahol a román nyelv jelen van (kétnyelvű környezetben vagy egynyelvű román közegben) csökken a magyarul olvasott könyvek száma, és növekszik a románul olvasott könyvek száma.

Már a 2006-os írásbeli kommunikációs mérésben kitűntek a lányok a fiúkénál szignifikánsan jobb teljesítményeikkel (a lányok minden régióban, minden vizsgált évfolyamon, a feladatsor minden műfajában jobban teljesítettek, mint a fiúk – lásd Gergely 2012). A nemzetközi és

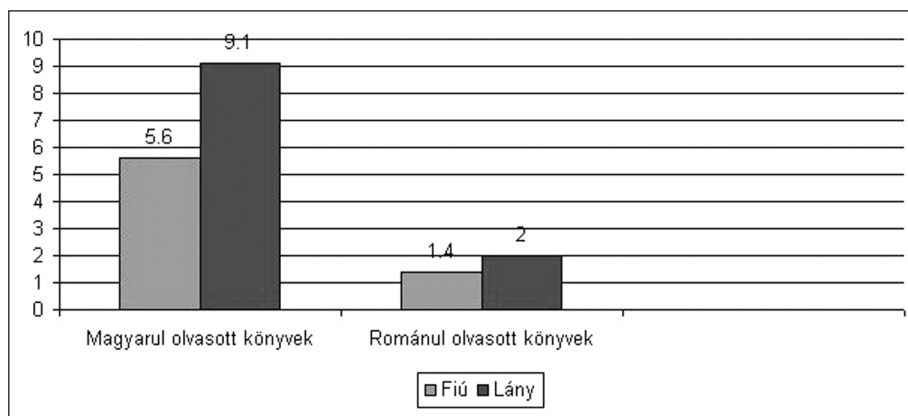
magyarországi mérésekben is a szövegértés olyan terület, ahol a lányok jobban teljesítenek (PISA 2009, PIRLS 2011, Báthory 1997); a 2009-es PISA mérésekben a szövegértés területén a lányok minden országban jobban teljesítettek, mint a fiúk, bár a különbség mértéke országonként változó.

Jelen kutatás adatai azt mutatják, hogy az erdélyi magyar diákokra is érvényes a fent említett trend, miszerint szövegértésben a lányok érnek el magasabb átlagot országos szinten a vizsgált évfolyamokon. Hetedik osztályban 17 pont a különbség a fiúk és a lányok eredményei között mindkét szövegműfaj esetén, a tizenegyedikes lányok a narratív szöveg esetében 7 ponttal, a dokumentum szöveg esetében pedig 11 ponttal értek el jobb országos átlagot, mint a fiúk. Úgy tűnik tehát, hogy az általános iskolában tapasztalt nagy különbségek kicsit közelítenek a középiskolában, de nem egyenlítődnek ki.

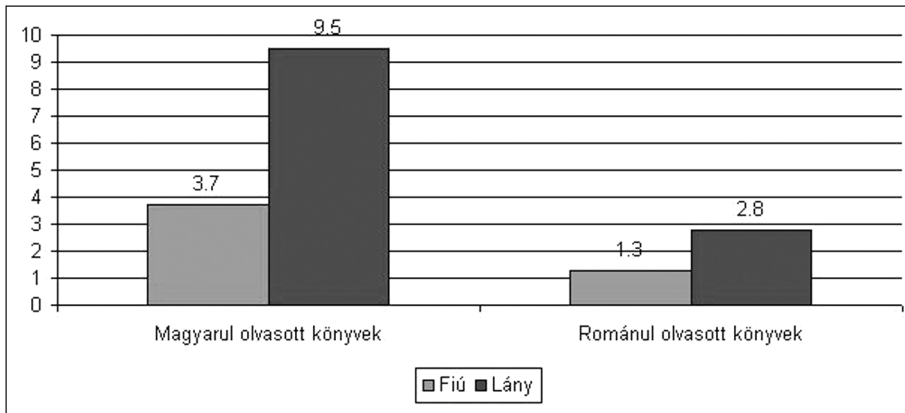
Az előző mérések azt mutatták, hogy a teljesítmények összefüggenek az olvasással, és a lányok által elért jobb pontszámokat részben az magyarázta, hogy a lányok többet olvastak. Az adatok ezúttal is azt mutatják, hogy a lányok hetedikben is, tizenegyedikben is, románul is, magyarul is többet olvasnak és jobbak a szövegértésben elért eredményeik. Ez a tendencia összhangban van a PISA mérések alkalmával valamennyi országban kirajzolódó eredménnyel, miszerint a lányok átlagosan többet olvasnak, mint a fiúk, és jobbak a szövegértési eredményeik.

Külön érdekesség a románul és a magyarul olvasott könyvek esetében is, hogy egy év alatt a lányok majdnem háromszor annyit olvasnak magyarul, mint a fiúk (lásd az 1. és 2. grafikont). Románul a lányok több mint a dupláját olvassák annak, amit a fiúk (1. és 2. grafikont). A szórás itt is nagyobb, mint a nemek közötti különbség, tehát mind a lányok, mind a fiúk esetében nagyok a különbségek, vannak egyáltalán nem olvasó, és az átlagnál jóval többet olvasó diákok.

Feltűnő, hogy míg a 2006-os mérésben azt tapasztaltuk, hogy az életkorral nő az olvasott könyvek száma is, itt a tizenegyedikes lányok magyarul ugyanannyit olvasnak, mint a hetedikesek, a fiúk pedig kevesebbet.

1. grafikon. Magyarul és románul olvasott könyvek száma egy év alatt nemek szerint – VII. osztály ($p < 0,01$)

2. grafikon. *Magyarul és románul olvasott könyvek száma egy év alatt nemek szerint – XI. osztály (p<0,01)*

Mind a magyar, mind a román nyelvű olvasás szignifikáns összefüggést mutat a szövegértésben elért összpontszámmal.

Településtípus szerint vizsgálva az olvasási szokásokat három kategóriát különböztettünk meg: falu, város és megyeszékhely.

Ebben a megközelítésben nézve a VII. osztályos diákok olvasási szokásait azt láthatjuk, hogy a vidéki gyerekek olvasnak a legkevesebbet magyarul is (5,8 könyv egy év alatt), románul is (1,2 könyv egy év alatt). A városi gyerekek kicsit többet olvasnak: magyarul évi 6,6 könyvet, románul pedig évi 1,7 könyvet. A legtöbbet a megyeszékhelyeken olvasnak a hetedikesek: magyarul kicsit több mint 12 könyvet évente (azaz kétszer annyit mint a falusi ill. városi társaik), románul pedig évente 2,4 könyvet (azaz románul is ők olvasnak a legtöbbet).

Hetedik osztályban tehát növekedési tendenciát figyelhetünk meg a település típusának a növekedésével: magyarul is, románul is falun olvasnak a legkevesebbet a diákok, városban többet, a legtöbbet pedig a megyeszékhelyeken olvasnak a diákok.

XI. osztályban is a falusi gyerekek olvasnak a legkevesebbet: magyarul a felmérést megelőző évben átlagosan 3,5 könyvet (érdekes módon, ez kevesebb, mint a hetedikesek falusi gyerekek által olvasott könyvek száma), míg városi környezetben átlagosan kb. 7 könyvet olvastak a felmérést megelőző évben – ami a falusi gyerekek által olvasott könyvek számának a duplája (és alig haladja meg a hetedikesek által olvasott könyvek számát). Ugyanakkor nincs jelentős eltérés a város illetve a megyeszékhely diákjainak olvasása között.

Ez a korosztály nagyjából ugyanannyit olvasott románul is egy év alatt, mint a hetedikesek társaik: kb. egy könyvet olvastak románul falusi környezetben, városban 1,5 könyvet, megyeszékhelyen pedig 2,5 román könyvet.

Azt láthatjuk tehát, hogy a román nyelven való olvasásban ugyanaz a tendencia érvényesül, mint a hetedikesek esetében: a falusi gyerekek olvasnak a legkevesebbet, a városiak kicsit többet, a legtöbbet pedig a megyeszékhelyek diákjai olvasnak.

A magyar nyelven való olvasás esetében nem ennyire egyértelmű a település nagysága és az olvasott könyvek mennyisége közötti megegyezés, inkább a falusi és a városi környezet különül el, nincs jelentős különbség a kisvárosok és a megyeszékhelyek között. Ezen a két kategórián

belül pedig a rurális környezetben levő iskolák diákjai kevesebbet olvasnak, mint a városi iskolák diákjai.

Az átlagokon túl érdemes szót ejteni a szórás magas értékeiről – a szórás ugyanis vagy akkora értéket mutat, mint az átlag, vagy annál nagyobbat mind a magyarul, mind pedig a románul olvasott könyvek esetében, mind hetedik, mind tizenegyedik osztályban. A szórás magas értékei arra utalnak, hogy a diákok közötti különbségek igen nagyok az olvasás mennyiségét illetően, egyesek egyáltalán nem olvasnak könyvet egy év leforgása alatt (se magyarul, se románul), míg mások jóval meghaladják az átlagot. Különösen városi környezetben látványosan nagyok a szórás értékei.

5. táblázat. *Az iskola települése és a magyarul illetve románul olvasott könyvek száma – VII. osztály*

Iskola települése		Magyarul olvasott könyv	Románul olvasott könyv
1. Falu	Olvasott könyvek átlaga	5,8	1,2
	Szórás	4,4	1,7
2. Város	Olvasott könyvek átlaga	6,6	1,7
	Szórás	9	2,4
3. Megyeszékhely	Olvasott könyvek átlaga	12,1	2,4
	Szórás	43,1	3,4
Összesen	Olvasott könyvek átlaga	7,4	1,7
	Szórás	19,9	2,5

$p < 0,01$

6. táblázat. *Az iskola települése és a magyarul illetve románul olvasott könyvek száma – XI. osztály*

Iskola települése		Magyarul olvasott könyv	Románul olvasott könyv
1. Falu	Olvasott könyvek átlaga	3,69	1,08
	Szórás	3,06	1,81
2. Város	Olvasott könyvek átlaga	7,23	1,68
	Szórás	20,63	3,09
3. Megyeszékhely	Olvasott könyvek átlaga	7,16	2,61
	Szórás	13,80	3,81
Összesen	Olvasott könyvek átlaga	7,01	2,20
	Szórás	13,80	3,52

$p < 0,01$

Háromváltozós korrelációs táblázattal vizsgálva az olvasás, a településtípus és a szövegértésben elért pontszámok közötti összefüggéseket, azt láthatjuk, hogy a különböző településtípusokon eltérően hat az olvasás az eredményekre.

A tizenegyedikesek esetében falusi környezetben a legmagasabb az olvasás és a szövegértés közötti korreláció értéke: mind a magyarul, mind a románul olvasott könyvek esetében pozitív a korreláció, a korrelációs együttható értéke pedig $r=0,51$, míg a szignifikancia szint $p=0,01$. A megyeszékhelyeken gyengébb a korreláció: a korrelációs együttható értéke $0,11 < r < 0,33$, a szignifikancia szint ezúttal is $p < 0,01$.

A korrelációs együttható értékei tehát arra mutatnak rá, hogy falusi környezetben az olvasásnak jóval nagyobb a hatása a szövegértésben elért eredményekre, mint városi környezetben. Az olvasás mennyiségét illetően elmondhatjuk, hogy minél többet olvas rurális környezetben egy gyerek, annál valószínűbb, hogy magasabb szövegértési pontszámot ér el, miközben az olvasás nyelvétől függetlenül a megyeszékhelyeken az olvasott könyvek számának kisebb a szövegértésre gyakorolt hatása (mind a narratív, mind pedig a dokumentum szöveg esetében). A városok a falvak és a megyeszékhelyek közti értékeket érnek el: esetükben a korreláció ugyan gyenge (kicsit mégis erősebb, mint a megyeszékhelyeken), azaz $0,2 < r < 0,14$, míg a szignifikanciaszint $p=0,05$.

Elmondhatjuk tehát, hogy noha rurális környezetben kevesebbet olvasnak a tizenegyedikesek, mint az urbánus környezetben élő társaik, mégis az olvasásból a legtöbbet a falun olvasó gyerekek nyernek (az olvasás nyelvétől függetlenül) – az ő esetükben a legerősebb az olvasás pozitív hatása a szövegértésben elért eredményekre. Ugyanakkor az urbánus környezetben elért magasabb szövegértési pontszámok szintén összefüggenek azzal, hogy mind a városokban, mind a megyeszékhelyeken magyarul is, románul is többet olvasnak a diákok, mint falun.

Ha együtt nézzük a településtípus, a nemek és az olvasott könyvek számának alakulását, akkor a következőket kapjuk:

7. táblázat. *Olvasás, iskola településtípusa és nemek közötti összefüggések – VII. osztály*

Iskola települése	Olvasott könyvek nyelve	Nem	Olvasott könyvek átlaga	Szórás
1. Falu	Magyar	Fiúk	4,65	3,42
		Lányok	6,79	4,92
	Román	Fiúk	1,14	1,79
		Lányok	1,36	1,7
2. Város	Magyar	Fiúk	5,09	6,03
		Lányok	7,84	8,11
	Román	Fiúk	1,55	2,27
		Lányok	1,97	2,52
3. Megyeszékhely	Magyar	Fiúk	6,93	8,37
		Lányok	10,41	11,95
	Román	Fiúk	1,66	2,33
		Lányok	3,38	4,18

A fenti táblázat adatai azt mutatják, hogy a magyarul olvasott könyvek számának alakulása egyrészt megtartja a fiúk és a lányok közti különbségeket, másrészt meg a település nagyságával nő az olvasott könyvek száma is (a fiúk és a lányok esetében is körülbelül ugyanannyi a növekedés mértéke). A kisvárosokban olvasott magyar nyelvű könyvek száma azonban a falusi iskolák diákjai által olvasott könyvek számához áll nagyon közel (mindössze fél könyv a különbség), és sokkal nagyobb a távolság a megyeszékhelyek irányába (2 könyv). Legkevesebbet tehát a falusi iskolák diákjai olvasnak (a fiúk 4 és fél magyar könyvet egy év alatt, a lányok majdnem 7-et), a városi iskolákba járó diákok kb. fél könyvvel olvasnak ennél többet, míg a megyeszékhelyeken a kisvárosokhoz képest 2 könyvvel olvasnak többet a fiúk is, a lányok is (lásd fent). A szórás értékei többnyire meghaladják az átlagokat – azaz nagy különbségek vannak az egyáltalán nem olvasó és a rendszeresen olvasó diákok között.

Tizenegyedik osztályban a lányok 2–3-szor annyit olvasnak mint a fiúk – magyarul is, románul is, falusi és városi környezetben egyaránt, megőrizve a településtípusokra jellemző tendenciát, miszerint a település nagyságának növekedésével nő az olvasott könyvek száma is: a fiúk falun a felmérést megelőző évben átlagosan 2,3 könyvet olvastak magyarul és 0,7-et románul, míg a megyeszékhelyek iskoláiba járó fiúk 4,5 könyvet magyarul és 1,6-ot románul (tehát a megyeszékhelyek iskoláiban a fiúk is kétszer annyit olvasnak, mint a falusi iskolákba járó társaik). A falusi iskolákba járó lányok átlagosan 5,5 könyvet olvastak magyarul és 1,5-öt románul, míg a megyeszékhelyek iskoláiba járó lányok 8,8 könyvet olvastak magyarul és 3,2-t románul.

A szórás értékei ezúttal is azt mutatják, hogy az egyes diákok által olvasott könyvek száma közt nagy eltérések vannak (lásd a 8-as számú táblázatot).

8. táblázat. *Olvasás, iskola településtípusa és nemek közötti összefüggések – XI. osztály*

Iskola települése	Olvasott könyvek nyelve	Nem	Olvasott könyvek átlaga	Szórás
1. Falu	Magyar	Fiúk	2,3	2,1
		Lányok	5,5	3,2
	Román	Fiúk	0,7	1,3
		Lányok	1,5	2,2
2. Város	Magyar	Fiúk	3	4,3
		Lányok	11,1	27,8
	Román	Fiúk	0,9	1,2
		Lányok	2,4	3,9
3. Megyeszékhely	Magyar	Fiúk	4,5	4,7
		Lányok	8,8	7,9
	Román	Fiúk	1,6	2
		Lányok	3,2	4,5

Az iskolai teljesítmény és a szülők iskolázottsági szintje közötti szoros összefüggés azokra a társadalmakra jellemző, amelyekben a leginkább lehet beszélni a társadalmi újratermelődésről az iskola közvetítésével, míg az iskolai teljesítmény és a szülők végzettsége közötti gyenge megfelelés a meritokratikus(abb) társadalmakra jellemző.

A hetedikesek szüleinek 34–37%-a nem rendelkezik érettségi diplomával, 45–46,5% érettségizett, és 17,8–18,8% végzett felsőfokú tanulmányokat. Köztük pár százalékkal kevesebb az érettségivel nem rendelkező anya, és 1%-kal kevesebb a felsőfokú tanulmányokkal rendelkező apa.

Településtípus szerinti bontásban falun a szülők 54,4%-a nem rendelkezik érettségivel, 38,2–36,8% érettségi diplomás, és 7,4–8,8%-uk végzett felsőfokú tanulmányokat. A városokban 34,3–30,2% az érettségivel nem rendelkező szülők aránya, 48–51,8%-uk érettségizett, és 17,7–18% a felsőfokú tanulmányokat végzett szülők aránya. A megyeszékhelyeken a szülők 21,5–20,3%-a nem rendelkezik érettségi diplomával, 45,8–44,1%-uk végzett középfokú tanulmányokat (érettségi diploma), és 32,6–35,7%-uk végzett felsőfokú tanulmányokat.

Ez ugyanakkor azt jelenti, hogy az érettségivel nem rendelkező szülők 38,4–41%-a él falun, 50,9–48,3%-a városon, és 10,7%-a megyeszékhelyen. A középfokú végzettséggel rendelkező szülők 22,3–20,7%-a él falun, 58,9–62% városon, és 18,9–17,4%-a megyeszékhelyen. A felsőfokú végzettséggel rendelkező szülőknek pedig 10,9–12,2%-a él falun, 55,1–53,1%-a városon, és 34,1–34,7%-a a megyeszékhelyeken.

A településtípus és a szülők iskolázottsága szerint vizsgálva a hetedikesek olvasását, azt látjuk, hogy falun hetedik osztályban nem eredményez nagyon nagy különbségeket a szülők iskolázottsága: a felsőfokú tanulmányokkal rendelkező szülők gyerekei olvasnak ugyan a legtöbbet mind az anya, mind az apa végzettsége szerint, ám ez többnyire csak fél könyv különbséget jelent egy év alatt. Sőt, itt még azt sem mondhatjuk, hogy a szülők végzettségével egyenes arányban nő az olvasott könyvek száma, hiszen az érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei többet olvasnak magyarul is, románul is, mint az érettségivel rendelkező szülők gyerekei. Érdekesség, hogy az anya végzettsége szerint románul egyenesen a legkevesébe iskolázott anyák gyerekei olvasnak a legtöbbet.

Úgy tűnik, falun az érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei igyekeznek behozni valamit a család „lemaradásából” – ugyanis az érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei falun olvasnak a legtöbbet magyarul (falun magyarul az érettségivel nem rendelkező szülők hetedikes gyerekei valamivel több, mint 6 könyvet olvastak egy év alatt, míg az urbánus környezetben élő érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei által magyarul olvasott könyvek száma nem éri el a 6-ot egy év alatt).

Városon az olvasott könyvek átlaga nagyjából megegyezik a falusi felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei által olvasott könyvek átlagával. Itt már minél magasabb a szülők végzettsége, annál több könyvet olvasnak a gyerekeik magyarul – és míg az érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei kevesebbet olvasnak, mint a falun élő társaik, a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei nemcsak a városi iskolákba járó társaiknál olvasnak többet, de a falun élő felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekeinél is többet olvasnak.

A megyeszékhelyek iskoláiba járó diákok esetében is érvényesül a városokban megfigyelt tendencia: ahogyan nő a szülők végzettsége, növekszik a hetedikes diákok által olvasott könyvek száma is. Az érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei itt is valamivel több, mint 5 könyvet olvastak egy év alatt magyarul, míg az iskolázottabb szülők gyerekei ennek szinte a dupláját, valamivel több mint 9 könyvet olvastak magyarul (itt nem különül el az érettségizett és a felsőfokú tanulmányokkal rendelkező szülők gyerekeinek kategóriája). A megyeszékhelyek iskoláiba járó hetedikes diákok román nyelven való olvasása igen érdekesen alakul: legkevesebbet mind

az anya, mind az apa iskolázottsága szerint az érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei olvasnak (bár ők is többet olvasnak románul, mint bármelyik kategória a falusi, illetve a városi iskolákban), az érettségivel rendelkező szülők gyerekei valamivel többet, és a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei olvasnak a legkevesebbet románul a megyeszékhelyeken.

A tizenegyedikesek szüleinek iskolázottsága közel áll a hetedikesekéhez: 41,3–38,3% nem rendelkezik érettségivel, 43,7–43,1% érettségizett, illetve 15–18,6% végzett felsőfokú tanulmányokat. Ebből a falun élő szülők 57,6–83,3% nem érettségizett, 36,4–16,7% végzett középfokú tanulmányokat (érettségi), és az apák 6,1%-a végzett felsőfokú tanulmányokat (a vizsgált mintába nem került be olyan falun élő anya, akinek felsőfokú tanulmányai lennének). A kisvárosokban élő szülők 43,7–38,4%-a nem érettségizett, 46,6%–49,6% rendelkezik érettségivel, illetve 9,7–12,1% végzett felsőfokú tanulmányokat. A megyeszékhelyeken a tizenegyedikes diákok szüleinek 41,3%–36,1% nem rendelkezik érettségivel, 43,7–40,2% érettségizett, és 15–23,6% felsőfokú végzettségű. Másképp: az érettségivel nem rendelkező szülők 6,6–6,3%-ának a gyereke jár falun iskolába, a 38,5–37,6%-nak a gyereke jár kisvárosi iskolákba és 55,9–56,1%-ának a gyereke a megyeszékhelyek iskoláiba jár. Az érettségivel rendelkező szülők eloszlásai a következők: 3,9–1,1%-ának a gyereke falun jár iskolába, 37,7–43,2%-ának a gyereke a kisvárosi iskolákba jár, 58,4–55,6%-ának pedig a megyeszékhelyek iskoláinak a tanulói. A felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei pedig 1,9%-ban járnak a falusi iskolákba, 22,9–24,3% a kisvárosi iskolák tanulója, és 75,2–75,7%-ának a gyerekei a megyeszékhelyek iskoláiban tanul. Láthatjuk tehát, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei leginkább a megyeszékhelyek iskoláiba járnak.

Az iskola településtípusa és a szülők iskolázottsága szerint vizsgálva az olvasást a következőket tapasztaljuk:

9. táblázat. *Az iskola településtípusa, a szülők iskolázottsága és az olvasott könyvek száma – VII. osztály*

Iskola települése	Szülők iskolázottsága	Magyarul olvasott könyv	Románul olvasott könyv
1. Falu	Apa érettségi nélkül	6,25	1,5
	Apa érettségivel	5,32	0,85
	Apa felsőfokú diplomával	8,76	1,69
2. Város	Apa érettségi nélkül	5,05	1,39
	Apa érettségivel	6,9	2,08
	Apa felsőfokú diplomával	9,44	1,2
3. Megyeszékhely	Apa érettségi nélkül	5,93	2,9
	Apa érettségivel	9,09	3,2
	Apa felsőfokú diplomával	9,44	1,2
1. Falu	Anya érettségi nélkül	6	1,56
	Anya érettségivel	5,73	0,91
2. Város	Anya érettségi nélkül	5,47	1,5
	Anya érettségivel	6,06	1,82
	Anya felsőfokú diplomával	9,25	2,04

Iskola települése	Szülők iskolázottsága	Magyarul olvasott könyv	Románul olvasott könyv
3. Megyeszékhely	Anya érettségi nélkül	5,42	2,64
	Anya érettségivel	9,34	2,96
	Anya felsőfokú diplomával	9,15	1,8

A szülők iskolázottságából kiindulva, az apák iskolázottsága nem mutat szignifikáns összefüggést a magyarul olvasott könyvekkel sem falun, sem a megyeszékhelyeken. Így inkább csak az mondható el, hogy a kisvárosokban az apa iskolázottsági szintjével együtt lineárisan növekszik az olvasott könyvek száma hetedik osztályban, az apa minden iskolázottsági szintje jó másfél magyarul olvasott könyvvel többet jelent a gyerekeinél. A románul olvasott könyvek esetében az apa iskolázottsági szintje csak a megyeszékhelyeken nem függ össze szignifikánsan az olvasott könyvek számával (a falu és a város esetében a szignifikancia szint $p < 0,05$), így megállapítható, hogy az érettségivel nem rendelkező apák gyerekei falun és városon szinte ugyanannyit olvasnak románul (másfél könyv egy év alatt), míg az érettségivel rendelkező apák gyerekei esetében a kisvárosi iskolákba járók többet mint a dupláját olvassák annak, amit a falusi iskolákba járó érettségizett apák gyerekei (lásd a 9-es számú táblázatot).

Az anyák iskolázottsága sem mutat szignifikáns összefüggést a magyarul olvasott könyvekkel sem falun, sem a megyeszékhelyeken. Akár csak az apák esetében, az anyákra vonatkozóan is csak a városi iskolákba járó gyerekeknél van szignifikáns összefüggés a magyarul olvasott könyvek és az iskola településtípusa között ($p < 0,01$ -es szignifikancia szinten), ennek értelmében a kisvárosi iskolákban az érettségivel nem rendelkező és az érettségizett anyák gyerekei által magyarul olvasott könyvek számában mindössze egy fél könyv a különbség egy év alatt (lásd a 9-es számú táblázatot), a felsőfokú diplomával rendelkező anyák gyerekei azonban jelentősen többet olvasnak (jó 3 könyvvel többet évente, mint az érettségi diplomával rendelkező anyák gyerekei). Hetedik osztályban a románul olvasott könyvekre az anyák iskolázottsága nem mutat szignifikáns összefüggést sem a kisvárosokban, sem a megyeszékhelyeken.

Tizenegyedik osztályban a falusi iskolába járó, legkevesbé iskolázott szülők gyerekei olvasnak a legkevesebbet magyarul is (3,1, illetve 2,6 könyv), románul is (0,8, illetve 0,1 könyv egy év alatt). A városi iskolákba járó, szintén alacsony szinten iskolázott szülők gyerekei jóval többet olvasnak: az érettségivel nem rendelkező szülőknek a megyeszékhelyek iskoláiban tanuló gyerekei többet, mint a dupláját olvassák ennek magyarul is (6,6 könyv), románul is (2,3, illetve 2,7 könyv egy év alatt). Magyarul a legtöbbet tizenegyedik osztályban a kisvárosok diákjai olvasnak, azok közül is az érettségi diplomával rendelkező szülők gyerekei (10,5, illetve 9,3 könyv egy év alatt).

A településtípusra számolt átlagok szerint egyértelműen a megyeszékhelyek iskoláinak tanulói olvasnak a legtöbbet románul. És pont a megyeszékhelyeken figyelhető meg ezúttal is, akár csak a hetedik osztályosok esetében, hogy mind az apák, mind az anyák végzettségét tekintve a felsőfokú tanulmányokkal rendelkező szülők gyerekei olvasnak a legkevesebbet románul (kevesebbet, mint az érettségivel nem rendelkező szülők gyerekei). A jelenség valószínűleg a magasabb iskolázott szülők erősebb (ideologikusabb) identitástudatával függ össze (Gereben 2005, Veres 2005).

Szintén a megyeszékhelyekre jellemző jelenség, hogy alig van különbség a szülők iskolázottsága szerint a magyarul olvasott könyvek számában – mintha a nagyváros valami módon kiegyenlítene a szülők iskolázottságából származó különbségeket.

10. táblázat *Az iskola településtípusa, a szülők iskolázottsága és az olvasott könyvek száma – XI. osztály*

Iskola települése	Szülők iskolázottsága	Magyarul olvasott könyv	Románul olvasott könyv
1. Falu	Apa érettségi nélkül	3,1	0,8
	Apa érettségivel	4,6	1,6
2. Város	Apa érettségi nélkül	4,9	1,4
	Apa érettségivel	10,5	2,3
	Apa felsőfokú diplomával	7,9	1,9
3. Megyeszékhely	Apa érettségi nélkül	6,6	2,3
	Apa érettségivel	7,4	2,8
	Apa felsőfokú diplomával	6,1	1,8
1. Falu	Anya érettségi nélkül	2,6	0,1
2. Város	Anya érettségi nélkül	4,5	1,7
	Anya érettségivel	9,3	2,1
	Anya felsőfokú diplomával	8,9	1,4
3. Megyeszékhely	Anya érettségi nélkül	6,6	2,7
	Anya érettségivel	6	2,3
	Anya felsőfokú diplomával	6,3	1,9

KÖVETKEZTETÉSEK

Ha meg szeretnénk alkotni annak a diáknak a profilját, aki a legtöbbet olvas magyarul, akkor azt mondhatnánk, hogy Székelyföldön vagy az átmeneti régióban, megyeszékhelyen élő lány, akinek a szülei legalább érettségi diplomával rendelkeznek. Ha pedig annak a magyar diáknak a profilját szeretnénk körvonalazni, aki románul olvas a legtöbbet, akkor szintén megyeszékhelyen élő minimum érettségivel rendelkező szülők lányával kellene számolnunk, ezúttal azonban kétnyelvű környezetben. Ha pedig a legkevesebbet olvasó diák profilját alkotnánk, akkor szórányban, falun élő fiúval számolnánk, akinek a szülei nem szereztek érettségi diplomát.

A kép azonban ennél több szempontból is árnyaltabb:

A nem rendszeresen olvasó diákok nagy száma részben magyarázza az országos szinten gyenge szövegértési teljesítményt, ami összhangban áll az utóbbi két PISA ciklus gyenge szövegértési eredményeivel, valamint az utóbbi évek komolyabban vett érettségi vizsgáinak eredményeivel is.

Ugyanakkor az iskolában magyarul tanuló diákok minden esetben többet olvasnak magyarul, mint románul (többnyire a magyarul olvasott könyvek számának egynegyedével egyenlő számú román könyvet). A román nyelv jelenléte a mindennapok kommunikációjában minden esetben stimulálja a román nyelvű könyvek olvasását. Azaz, tiszta magyar környezetben a ma-

gyar nyelvű könyvek olvasása jellemző, míg ott, ahol a diákok iskolán kívül is naponta használják a román nyelvet, inkább olvasnak románul is (de a domináns román nyelvű környezetben sem olvasnak annyit románul, mint magyarul), tehát aki egyszer magyar nyelven tanul, az főleg magyarul is olvas hetedikben is, tizenegyedikben is.

A nyelvi környezet kapcsán külön szót kell ejtenünk a kortárs csoportról, ugyanis ennek nagyobb a hatása az olvasásra, mint a szűk és tág családnak, vagy mint a szomszédságnak: egyrészt a legtöbb magyar nyelvű könyvet az egynyelvű magyar baráti körrel rendelkező diákok olvassák, a legtöbb román könyvet meg azok, akiknek a kortárs csoportjában jelen van a román nyelv is, a legkevesebbet meg azok olvasnak románul, akik csak magyarul kommunikálnak a kortárs csoportban.

Érdekes, hogy az életkorral nem növekszik mennyiségileg az olvasás – kivéve a szórványt, ahol látványosan megnő az olvasott könyvek száma 4 év alatt. Más régiókban ez a mennyiség alig változik.

Településtípus szerint közelítve az olvasási szokásokat, igaz ugyan, hogy falun olvasnak a legkevesebbet a diákok, de azt is el kell mondanunk, hogy a falusi iskolákba járó diákok által olvasott könyveknek van a legnagyobb hozadéka a szövegértési teljesítményre, hiszen a településtípustól függetlenül az olvasott könyvek száma szignifikánsan összefügg a teljesítménnyel, ám a falusi iskolába járók esetében a legerősebb a korreláció. Ugyanakkor a városi iskolák diákjainak jobb szövegértési eredményeit részben magyarázza az, hogy többet olvasnak falusi iskolába járó társaiknál, ám a gyengébb korreláció azt sugallja, hogy városi környezetben a kulturális tőke egyéb formáihoz is könnyebb hozzáférni, míg falun adott esetben lehet, hogy ez az egyetlen lehetőség (még akkor is, ha például egy falusi iskola könyvtára messze gyengébben felszerelt, mint a városi könyvtárak).

Rurális sajátosság, hogy halmozódnak az olvasás számára kedvezőtlen feltételek (egyrészt itt nehezebb a hozzáférés a könyvekhez, szűkebb a kínálat mind a könyvtárban – ha van –, mind a könyvesboltokban, másrészt vidéken kevesebb a magasabban iskolázott szülő).

A megyeszékhelyekre viszont egyfajta kiegyenlítési tendencia jellemző, hiszen ott hetedik osztályban még látványosan kevesebbet olvasnak az iskolázatlanabb szülők gyerekei, a líceumban viszont már a diákok a szülők iskolázottságától függetlenül, nagyvonalakban ugyanannyit olvasnak (valószínűleg a kulturához való hozzáférés szélesebb palettájának is köszönhetően).

A Magyarországra, Romániára (és voltaképpen eltérő mértékben ugyan, de a PISA mérésekben résztvevő valamennyi országra) jellemző trend, miszerint a lányok többet olvasnak, mint a fiúk, jellemző az erdélyi magyar iskolákba járó diákokra is: a lányok szinte háromszor annyit olvasnak, mint a fiúk, magyarul is, románul is, hetedik osztályban is, tizenegyedikben is. Valószínűleg ez az egyik magyarázat a lányok jobb szövegértési teljesítményére. Fejlődés viszont az olvasás mennyiségét illetően nincs: a lányok a líceumban nagyjából ugyanannyit olvasnak, mint az általános iskolában, a fiúk pedig kevesebbet.

Összességében elmondhatjuk, hogy az erdélyi magyar diákok olvasási szokásait nagymértékben meghatározza a lakóhely jellege és etnodemográfiai elhelyezkedése: egyrészt a lakóhely településtípusán keresztül (az egyes településtípusokon eltérő a kulturális szolgáltatások szintje és hozzáférhetősége), továbbá a különböző településtípusokon különböző arányban oszlanak meg a magas kulturális tőkével rendelkező szülők. A családi háttérből eredő kezdeti kulturális különbségek azonban jelentős mértékben kiegyensúlyozhatók az olvasás által.

BIBLIOGRÁFIA
REFERENCES

1. Alexander P. A., Fox E. (2004). A Historical Perspective of Reading Research and Practice. In: Rudell R. B., Unrau N. J. (szerk): *Theoretical models and processes of reading Association*. Newark, p. 36–38.
2. Csíkos Csaba (2006). Nemzetközi rendszerszintű felmérések tanulságai az olvasástanítás számára. In: Józsa Krisztián (szerk.): *Az olvasási képesség fejlődése és fejlesztése*. Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest, p. 175–186.
3. Gereben Ferenc (2005). *Olvasáskultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata*. Lucidus Kiadó, Budapest.
4. Gergely Erzsébet (2012). Szövegértés és mikrokörnyezet az erdélyi magyar diákok körében. In: Pletl Rita (szerk.) *Anyanyelvoktatás – nyelvi horizontok*. Scientia Kiadó, Kolozsvár.
5. Horváth István (2005). *A romániai magyarok kétnyelvűsége: nyelvismeret, nyelvhasználat, nyelvi dominancia. Regionális összehasonlító elemzések*. In: Erdélyi Társadalom vol. 3. nr. 1, 171–200.
6. Pletl Rita (2012). Az olvasási és szövegértési képesség színvonalának alakulása az elemitől az érettségiig. In: Pletl Rita (szerk.) *Anyanyelvoktatás – nyelvi horizontok*. Scientia Kiadó, Kolozsvár.
7. Vári Péter (2003). *A PISA vizsgálat 2000*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
8. Veres Valér (2005). *Nemzeti identitás Erdélyben – szociológiai olvasatban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
9. PIRLS ÉS TIMSS 2011 (2012). *Összefoglaló jelentés a 4. évfolyamos tanulók eredményeiről*. Oktatási Hivatal, Budapest
10. PISA 2009 (2010). *Összefoglaló jelentés. Szövegértés tíz év távlatában*. Oktatási Hivatal, Budapest http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresekek/pisa/pisa_2009_osszfogl_jel_110111.pdf Letöltés ideje: 2011. július 25.
11. PISA 2009 (2010). *Raportul Centrului Național*. București. <http://administrare.site.edu.ro/index.php/articles/c955/> Letöltés ideje: 2011. július 25.